

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

NEISPRAVNE TVRDNJE O IZVORIMA MUČENIŠTVA SV. NIKOLE TAVELIĆA

Dominik Mandić, Chicago, SAD

»Kršćanska Sadašnjost« u Zagrebu izdala je, u prvoj polovici ove godine, bogato opremljeno spomen-djelo pod naslovom: *NIKOLA TAVELIĆ. Prvi hrvatski svetac*. Zagreb, 1971. Osobita je vrijednost ovoga život-izdanja što je u slikovitim reprodukcijama prikazano stanje hrvatske vjerske i narodne kulture u doba sv. Nikole Tavelića s tim da se jasno vidi hrvatski karakter i povezanost srednjovjekovne Bosne s Jadranskom Hrvatskom.

Između povijesnih sastavaka i članaka u navedenom spomen-djelu osobito je vrijedan i koristan prilog glavnog urednika prof. Gabrijela Hrvatima Jurišića pod naslovom: *Bibliografija o sv. Nikoli Taveliću*, str. 188—202. Međutim, u prvom, osnovnom dijelu toga sastavka, *I. Vrela*, ima više neispravnosti kojih ne bi smjelo biti u jednom ozbiljnom povijesnom djelu. Da se time ne bi zavodili u bludnju drugi pisci života sv. Nikole Tavelića, i da bi se to moglo ispraviti u drugom izdanju navedenog spomen-djela, smatram potrebnim javno upozoriti na glavne nedostatke spomenutoga sastavka.

Glavno vrelo za poznavanje života i mučeništva sv. Nikole Tavelića

Fra Nikola Tavelić i druga tri franjevca bili su ubijeni od Saracena 14. studenoga 1391. u Jeruzalemu. Mjesni su kršćani njihovu smrt smatrali pravim mučeništvom, pa je ubrzo poslije toga jedan franjevac iz samostana na brežuljku Sionu — u kojem su ubijena braća više godina živjela — potanko opisao tijek mučeništva na latinskom jeziku pod naslovom: *PROCESSUS MARTYRII (TIJEK MUČENIŠTVA)*. Pisac je svoj opis sastavio prema onome što je sam vidio i doznao od drugih očevidaca, koji su bili svjedoci pojedinih zgoda mučeništva. Među svjedocima pisac navodi više odličnih hodočasnika iz raznih zemalja u Evropi, te dvanaest franjevac sionskog samostana na čelu s fra Geraldom Chauvetom, starješinom samostana i dijele Sv. Zemlje.¹

Sastavljeni *Tijek mučeništva* bio je pohranjen u arhiv franjevačkog samostana na Sionu. Od toga je izvornika kustos Gerald Chauvet napravio više prijepisa i poslao ih u razne strane svijeta, da saopći mučeništvo braće. Jedan je prijepis Gerald uputio sa svojim pismom 20. siječnja 1392. katalonskom konzulu i trgovcima, koji su boravili u Damasku u Siriji. Ovi su primljeni

¹ Vidi: D. Mandić, *Documenta martyrii B. Nicolai Tavelić et sociorum eius Ord. Min., Romae 1958*, str. 3—5.

pismo i izvješće o mučeništvu vjerno prepisali i poslali papinskoj kuriji u Avignon. Tu su primljene dokumente smatrali tako važnima, da su ih uvrstili među službene spise pape Klementa VII na početku njegova XIV—XVI trogodišća (1391—1394).²

Drugi prijepis, koji je, kako treba predmijevati, vremenski bio prvi, poslao je fra Gerald Chauvet s posebnim pismom u svojoj redovničkoj provinciji Alkvitaniju, i to samostanu Villefrancheu, jugoistočno od Tuluze, kojemu je pripadao fra Deodat Ariberti iz Rueza [Deodatus Ariberti de Ruthi(c)nio], privak četvorice mučenika. I franjevci samostana Villefranchea poslali su prijepis primljenog *Tijeka mučeništva* papinskoj kuriji u Avignon. I taj su prijepis papinski arhivari uvrstili među službene papinske spise, i to na početku pisama trinaestoga godišća (1390/91) pape Klementa VII.³

Treći prijepis *Tijeka mučeništva* poslao je kustos Chauvet Ivanu Contarini, Mlečaninu, članu ugledne mletačke obitelji, koja je bila veliki dobročinitelj Kustodije Sv. Zemlje.⁴ Iz Contarinijeva prijepisa, ikako mislimo, netko je 8. svibnja 1394. napravio prijepis, koji se prije drugoga svjetskog rata čuvao u sveučilišnoj knjižnici u Leipzigu pod signaturom Cod. 645.⁵

Četvrti prijepis *Tijeka mučeništva* poslao je fra Gerald Chauvet franjevačkoj provinciji Provençal u jugoistočnoj Francuskoj, kojoj je pripadao mučenik fra Petar iz Narbone. Iz toga izvornog prijepisa netko je početkom XIV stoljeća prepisao *Tijek mučeništva* na kraju *Kronike Franjevačkog reda*, koja se danas čuva u središnjem arhivu Franjevačkoga reda u Rimu.⁶

Peti prijepis iz Sionskoga izvornika napravio je jedan »bogobojazni čovjek, koji je u to vrijeme boravio u sv. gradu Jeruzalemu« i poslao franjevcima Hrvatske provincije (Provincia Sclavoniae), i to samostanu u Šibeniku, gdje je bio rođen fra Nikola Tavellić, jedan od četvorice mučenika. Tada su u Sv. Zemlji boravila dvojica franjevaca iz provincije Hrvatske: magister fra Ivan (magister Johannes) i fra Martin, Hrvat (Martinus de Sclavonia). Za vrijeme mučeništva magister Ivan nije bio u Jeruzalemu, pa prijepis *Tijeka mučeništva*, što je bio poslan u Hrvatsku, valja pripisati fra Martinu Hrvatju. On je svoj *Tijek mučeništva* radio prema sionskom izvorniku, ali ga je u nečemu skratio i na početku dodao dragocjenih pojedinosti iz života četvorice mučenika prije njihova dolaska u Sv. Zemlju.⁷

Iz fra Martinova izvornika ili njegova prvoga prijepisa netko je 1411. g. prepisao cijelo izvješće u franjevačku *Molitvenu knjigu* (*Ordo manualis Ordinis Fratrum Minorum*), koja se i danas čuva u knjižnici samostana sv. Franje franjevačaca konventualaca u Šibeniku pod signaturom Cod 3. Nepoznata osoba koncepcijom XVIII ili u prvoj polovici XIX stoljeća istrgla je iz navedene *Molitvene knjige* prva dva lista tako da se iz prijepisa iz 1411. g. sačuvao samo zadnji list.⁸ Cijeli tekst šibenskog *Tijeka mučeništva* danas poznajemo iz jednoga prijepisa iz god. 1636., koji se čuva u rukopisnoj građi djela *Illyricum Sacrum* u Padovi,⁹ te iz prijepisa konventualca fra Hijacinta Dobrovića iz god. 1733.¹⁰

Objelodanjivanje i nazivi izvornih prijepisa Tijeka mučeništva iz godine 1391.

Kad je arhiv avignonskih papa bio prenesen u Rim, svezak trinaestoga godišća pape Klementa VII dobio je u Vatikanskom arhivu signaturu: *Reg. Aven., tom. LXI.* Na fol. 1—4 toga kodeksa nalazio se prijepis *Tijeka mučeništva*, što su ga franjevci samostana Villefranchea bili poslali papinskoj kuriji u

² N. dj., 5 sl., 10 sl.

³ N. dj., 6—10.

⁴ N. dj., 5 sl.

⁵ N. dj., 11 sl.

⁶ Arhiv Franj. Reda u Rimu. Ms 17, fol. 81r—84v.

⁷ D. Mandić, *Documenta*, 17—19.

⁸ K. Stošić, *Rukopisni kodeksi samostana sv. Franje u Šibeniku*, u *Croatia Sacra*, III,

Zagreb, 1933, str. 23 sl.; D. Mandić, n. dj., 15—17.

⁹ Tekst je objelodanio A. Matanić, u *Arch. Franc. Hist.*, vol. 56, Quaracchi presso Firenze 1963, 176—180.

¹⁰ D. Mandić, *Documenta*, 58—62.

Avignon. Svezak XIV—XVI trogodišta pape Klementa VII, u kojem se nalazio prijepis *Tijeka mučeništva*, što ga je Gerald Chauvet 20. I 1392. sa svojim pismom bio poslao katalonskim trgovcima u Damask, u Vatisanskom arhivu dobio je signaturu: *Reg. Aven. LXVI*. U tom svesku navedeno izvješće nalazilo se na fol. 80—81.¹¹

Od modernih povjesničara prvi je francuski orijentalist Paul Durrieu otkrio i znanstveni svijet upozorio na dva izvorna prijepisa *Tijeka mučeništva* iz godine 1391. u Vatikanskom arhivu iz arhivalne ostavštine protupape Klementa VII (1378—1394). Durrieu je učinio jednu nedozvoljenu znanstvenu slobodu, što je sastavio tekstove iz dva Avignonska kodeksa i izdao kao jedno, a da na to nije čitatelje jasno upozorio. U svom izdanju Durrieu je donio: 1. pismo kustosa Geralda Chauveta od 20. siječnja 1392. iz kodeksa *Reg. Aven. LXVI*, fol. 80r; 2. *Izvješće (Relatio)* o mučeništvu iz *Reg. Aven. LXI*, fol. 1r—3r; 3. popis svjedoka iz kodeksa *Reg. Aven. LXVI*, fol. 81r.¹² Tim je zaveo u zabludu o Golubovića, o Crnicu i druge, koji osobno nisu imali u rukama navedene kodekse, nego su se pouzdavali u znanstvenu točnost Paula Durrieua.

Primjerak *Izvješća (Relatio)*, koji se nalazi u *Reg. Aven. vol. LXI*, Golubović je nazvao »prvi prijepis« (la prima copia), a onaj u sv. *LXVI* »drugi prijepis« (la seconda copia).¹³ Da istaknem dokazanu vrijednost navedenih izvještaja koji se nalaze u Vatikanskom arhivu, te da s njih skinem ostracizam protupapinskog arhiva, ja sam izvještaju u *Reg. Aven. vol. LXVI*, pred kojim se nalazi pismo Geralda Chauveta od 20. siječnja 1392., dao naziv *Relatio Vaticana prima*, a onome u *Reg. Aven. vol. LXI*, koje je bez datuma, *Relatio Vaticana secunda*. Te je nazive prihvatio i o. Crnica¹⁴ koji se ikonistio dokumentacijom koju sam 1941. g. poslao nadbiskupu Stepincu za unutrašnju uporabu Vicepostulature u Zagrebu. Te su nazive prihvatili i drugi pisci koji su zadnjih godina pisali o mučeništvu sv. Nikole Tavelića i drugova. Prihvaćaća ih i G. H. Jurišić u prvom odsjeku, *I. Vrela*, u *Bibliografiji o sv. Nikoli Taveliću*, str. 188.

Govoreći o signaturama i izdanjima Vatikanskih i drugih prvotnih izvora o mučeništvu sv. Nikole Tavelića, G. H. Jurišić prepisuje gotovo doslovno navode o. Crnice, koji su u mnogo čemu neispravni i ne odgovaraju sadašnjim signaturama u Vatikanskom arhivu. Talko G. H. Jurišić piše: »*Relatio Vaticana I, scripta die 20 ian. 1392, conservata una cum epistola Fr. Gerardi Calvet... in Archivo Vaticano, Regest. Pont. Aven. Clementis VII, an. 14, part. 2, tom. 66, fol. 50,*¹⁵ *publicata an 1881 et 1927.*«

Signatura sveska (tom. 66) ovdje je navedena prema staroj uredbi Vatikanskog arhiva i koja je promijenjena ima više od 20 godina, pa sada nije znanstveno i ispravno navoditi staru signaturu. Po novom uredjenju Vatikanskog arhiva *Relatio Vaticana I* s pismom kustosa Chauveta nalazi se pod signaturom: *Reg. Aven. 270, fol. 80r—81v*.

Neispravna je tvrdnja o. Crnice, a za njim G. H. Jurišića, da je *Relatio Vaticana I* bila izdana god. 1881. (Durrieu) i 1927. (G. Golubovich). To sam izvješće ja prvi izdao god. 1958., točno i nepromijenjeno, kako se nalazi u *Reg. Aven. 270* (prije tom. 66).¹⁶ To je dosada jedino potpuno kritično izdanje *Prvoga Vatikanskog izvješća*. Ono što o. Crnica donosi kao *Relatio Vaticana I*¹⁷ patvorina je Paula Durrieua, sastavljena od pisma G. Chauveta i imenika svjedoka iz *Reg. Aven. 270* (prije tom. 66) i *Relacije* iz *Reg. Aven. 265* (prije tom. 61).¹⁸

•

¹¹ N. dj., 5—11.

¹² Paul Durrieu, u *Archives de l' Orient Latin*, I, Paris 1881, 539—46.

¹³ G. Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell' Oriente francescano (BTS)* V, Quaracchi presso Firenze 1927, 282.

¹⁴ A. Crnica, *Historico-turidica dilucidatio vitae, martyrii et gloriæ B. Nicolai Tavelić etc.*, Romae 1958, XVI sl., 90—92.

¹⁵ Pogreška je (tipografska?) A. Crnice »fol. 50«. *Relatio Vaticana I* nalazila se po staroj numeraciji kodeksa u Tom. 66, fol. 80—81.

¹⁶ D. Mandić, *Documenta*, 35—42; fototipski snimci str. 117—120.

¹⁷ A. Crnica, n. dj. 281—86.

¹⁸ Vidi naprijed bilješku 12.

O vatikanskom izvješću drugome, slijedeći o. Crnicu, G. H. Jurišić piše: »*Relatio Vaticana II... in Archivio Vaticano, Regest. Pont. Aven. Clement. VII, an. 13, tom. 61, part. 1. nondum publicata.*«

I tu Jurišić upotrebljava staru signaturu, koja već duže vremena više ne postoji. I *Drugo Vatikansko izvješće* (ja sam 1958. g. točno objelodanio prema kodeksu Reg. Aven. 265 (stara numeracija tom. 61), fol. 1r—4v.¹⁹ I to je do sada jedino kritično izdanje potpunoga i nepromijenjenoga *Drugog Vatikanskog izvješća*. To je izvješće, s nadopunama i promjenama, objelodanio još god. 1881. Paul Durrieu,²⁰ a od njega su ga preiskali G. Golubovich 1927. god.²¹ i o. Crnica 1958. g.²²

O Leipziškom izvješću G. H. Jurišić, prema o. Crnici, piše: »*Relatio Lipsiensis seu (!) conservata in bibliotheca Universitatis Lipsiensis, transcripta in Cod. 645 die 8 maii 1394, nondum publicata.*«

Prema obećanju, koje sam dao zagrebačkom nadbiskupu Stepincu na svom odlasku u Rim u lipnju 1939., ja sam odmah, čim sam se uveo u svoj novi službeni posao, usput otpočeo sakupljati dokumente o mučeništvu Bl. Nikole Tavelića. Između ostaloga, zamolio sam o. Julijana Reinholda, člana Skotističke komisije u Rimu, koji je u srpnju 1939. pošao u svoju Sasku provinciju, da mi u biblioteci Leipziškog sveučilišta fotografira *Cod. 645, fol. 66v—69v*, gdje se prema o. Goluboviću nalazio jedan stari prijepis *Izvještaja o mučeništvu Bl. Nikole Tavelića*.²³ O. Reinhold mi je traženu uslugu rado učinio i ja sam samo nekoliko dana prije početka drugog svjetskog rata dobio fotografske snimke iz Leipziškog *Cod. 645*.²⁴ Prema navedenim snimkama, koje i danas čuvam, točno sam prepisao cijelo Leipziško izvješće i u cijelosti ga objelodanio god. 1958.²⁵ Jedan prijepis toga izvješća priložio sam dokumentima, koje sam 1941. god. poslao nadbiskupu Stepincu za unutarnju uporabu Vicepostulature u Zagrebu. Koristeći se tom dokumentacijom i o. Crnica je objelodanio Leipziško izvješće god. 1958.²⁶

Samo da spomenem još ovo: G. H. Jurišić u *Bibliografiji, II Svjedočanstva*, str. 188, piše: »*Svjedočanstvo nepoznatoga mletačkog hodočasnika oko god. 1400. u Vatikanskom arhivu, Barb. lat. 3695, fol 56.*«

Navedeni tekst poslao mi je subrat i prijatelj fra Jeronim Golubović iz Firenze u pismu 5. prosinca 1940. Ja sam u Vatikanskom arhivu potanko proučio to svjedočanstvo i cijeli kodeks Barb. lat. 3695 i utvrdio ime pisca i kronološki tijek njegovog života. Pisac navedenog izvješća bio je mletački trgovac imenom Allegretti de Galloffi. On je osobno bio na hodočašću u Jeruzalemu za vrijeme mučeništva Nikole Tavelića i drugova, ili kratko vrijeme poslije toga. Svoje je svjedočanstvo napisao vlastoručno u navedeni kodeks oko god. 1400. na osnovi putnih bilježaka, koje je pravio za svoga hodočašća u Sv. Zemlji.²⁷ Prema tome, pisac mletačkoga izvješća oko god. 1400. nije nepoznata nego povijesno točno utvrđena osoba.

¹⁹ D. Mandić, *Documenta*, 43—49; fotosnimci str. 121—125.

²⁰ Vidi bilješku 12.

²¹ G. Golubovich, *BBTS*, V, 283—89.

²² Vidi bilješku 17.

²³ G. Golubovich, n. dj., 290.

²⁴ D. Mandić, *Documenta*, 11. sl.

²⁵ N. dj., 50—55.

²⁶ A. Crnica, n. dj., 286—290. — Ja sam se, malo prije tiskanja svojih *Documenta* god. 1958., bio obratio Leipziškom sveučilištu za neke nadopunske pojedinosti i fotografske snimke nekih stranica Kodeksa 645, ali sam dobio odgovor, da je taj kodeks bio sklonjen u zaklonište i da još nije povrćen sveučilištu niti se može fotografirati ni znanstveno upotrebljavati. Prema tome o. Crnica nije mogao dobiti iz Leipziga tekst, koji je objelodanio.

²⁷ D. Mandić, *Documenta*, 20—23, 64 sl.